



Język jako narzędzie przemocy. Eugène Ionesco, *Lekcja*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Martin Esslin, tłum. M. Sugiera, *Mroźek, Beckett i teatr absurdu*, „NaGłos” 1991, nr 3, s. 211.
- Źródło: Eugène Ionesco, *Lekcja. Dramat komiczny*, tłum. J. Błoński, [w:] tegoż, *Łysa śpiewaczka. Lekcja. Krzesła*, wyd.2, tłum. J. Błoński, Izabelin 2004, s. 70–85.
- Źródło: *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, [w:] Katarzyna Wielechowska, *Komedia*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowiecka, Kraków 2006, s. 354.
- Źródło: *Lekcja. Dramat komiczny*, [w:] Eugène Ionesco, *Łysa śpiewaczka. Lekcja. Krzesła*, tłum. J. Błoński, Izabelin 2004.
- Źródło: Albert Camus, *Absurd i samobójstwo*, tłum. J. Guze, Warszawa 1974, s. 93.
- Źródło: Eugène Ionesco, *Lekcja. Dramat komiczny*, [w:] tegoż, *Łysa śpiewaczka. Lekcja. Krzesła*, wyd. 2, tłum. J. Błoński, Izabelin 2004, s. 96–101.
- Źródło: *Przypowieść, parabola*, [hasło w:] *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 2, red. Cz. Hernas, Warszawa 1985, s. 258.
- Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 2012, s. 40–43.



Język jako narzędzie przemocy. Eugène Ionesco, *Lekcja*

Rozmowa. „Nie” dla przemocy, 2017

Źródło: Teddy Cobeña, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 4.0.

Relacje międzyludzkie mogą mieć charakter poziomy (partnerski) lub pionowy (hierarchiczny). W relacji partnerskiej dwie osoby mają takie same prawa i zakres swobody, natomiast w relacji hierarchicznej jedna osoba ma nad drugą władzę, która uprawnia ją do wydawania poleceń i ograniczania swobody tej drugiej. Typ relacji zależy często od sytuacji, np. rodzic może być dla dziecka partnerem w rozmowie i przełożonym w podejmowaniu decyzji. Środkiem do budowania obu typów relacji jest język. W relacji hierarchicznej granica między uprawnionym wydawaniem poleceń (np. uczniowi przez nauczyciela) a przymusem i przemocą jest cienka. O tym, jak cienka, opowiada dramat *Lekcja* Eugène’a Ionesco.

Twoje cele

- Powtórzysz schemat komunikacji językowej.
- Scharakteryzujesz bohaterów *Lekcji* Eugène’a Ionesco na podstawie ich sposobu mówienia.
- Przeanalizujesz przejawy przemocy językowej.

Przeczytaj

O autorze



Eugène Ionesco, 1993r.

Źródło: Gorupdebesanez, dostępny w internecie: commons.wikimedia, licencja: CC BY 3.0.

Eugène Ionesco (1909–1994) – francuski dramaturg pochodzenia rumuńskiego.

Stałym tematem jego twórczości jest miejsce człowieka w społeczeństwie – możliwości jednostki podlegającej prawom i normom, ułuda więzi międzyludzkich i pytanie o sens życia w niezrozumiałym świecie. Najważniejsze utwory Ionesco to *Łysa śpiewaczka*, *Lekcja*, *Krzesła* (uznawane za jego najlepszą sztukę), *Nosorożec* (1959) oraz *Król umiera, czyli Ceremonie* (1962). Ionesco jest też autorem zbioru opowiadań *Journal en miettes* (1967), powieści *Samotnik* (1973), dzienników (wydanych po polsku pt. *Teraźniejszy przeszły, przeszły teraźniejszy*).

Niežnośna absurdalność bytu

Katastrofa drugiej wojny światowej odcisnęła swoje piętno nie tylko na życiu codziennym setek milionów ludzi, ale także na europejskiej filozofii i sztuce. W obliczu wojennych okrucieństw nie do utrzymania było wywodzone jeszcze ze starożytności humanistyczne przekonanie o wyjątkowości człowieka i jego moralnej wyższości nad innymi stworzeniami. Najważniejszą filozoficzną odpowiedzią na powojenne dylematy był [egzystencjalizm](#), którego głównymi przedstawicielami w latach 40. i 50. XX wieku byli Karl Jaspers,

Jean-Paul Sartre i Albert Camus (który odżegnywał się od miana egzystencjalisty, ale jego poglądy były zbieżne z założeniami tego nurtu). Egzystencjaliści badali sposób istnienia (egzystencję) człowieka w świecie. Zakładali, że człowiek jest istotą całkowicie wolną, ale wolność jest jego przekleństwem – zmusza bowiem do dokonywania wyborów i brania za nie odpowiedzialności (bez możliwości zrzucenia jej na siły wyższe, np. wolę boską czy los). Kluczowe dla opisu egzystencji człowieka w świecie było pojęcie absurdu.

W języku potocznym **absurd** to wydarzenie, sytuacja lub wypowiedź, które są wewnętrznie sprzeczne, nielogiczne, pozbawione sensu. Albert Camus określał zaś absurd jako sprzeczność pomiędzy świadomością, że życie ludzkie jest pozbawione sensu, a wysiłkami zmierzającymi do nadania mu sensu (wbrew świadomości, że nie mogą się one powieść):

((Albert Camus

Absurd i samobójstwo

Ta niezgodność pomiędzy człowiekiem a jego życiem, pomiędzy aktorem a dekoracją, jest właśnie poczuciem absurdu

Źródło: Albert Camus, *Absurd i samobójstwo*, tłum. J. Guze, Warszawa 1974, s. 93.

Inaczej mówiąc, źródłem absurdu jest sprzeczność pomiędzy światem (jego obiektywnymi cechami) a ludzką świadomością (tym, jak postrzegamy świat, co chcemy w nim zobaczyć).

Teatr absurdu

Najpełniejsze artystyczne opracowanie filozoficzna idea absurdu odnalazła w literaturze – szczególnie w powieściach Alberta Camusa oraz w dramatach twórców związanych z tzw. teatrem absurdu, przede wszystkim Eugène’a Ionesco, Samuela Becketta, Friedricha Dürrenmatta i Jeana Geneta. Ich zróżnicowane artystycznie dzieła łączyła:

1. problematyka: samotność i bezradność jednostki wobec narzuconych z góry (przez siły wyższe, los, władze polityczne, społeczeństwo) reguł,
2. sposób przedstawienia tej problematyki: poprzez kreowanie świata absurdalnego, pełnego niemożliwych i niezrozumiałych wydarzeń, w którym człowiek nie potrafi się odnaleźć.

Absurd władzy

Teatr absurdu to nurt w dramaturgii europejskiej po II wojnie światowej, obejmujący utwory nacechowane absurdałną, nielogiczną budową świata przedstawionego, zniekształcającego świat rzeczywisty w celu pokazania jego bezsensowności, zakłamania, chaosu oraz

bezradności jednostki; najważniejszymi twórcami zaliczanymi do tego nurtu byli: Eugène Ionesco, Samuel Beckett, Friedrich Dürrenmatt i Jean Genet.

((Martin Esslin, tłum. M. Sugiera

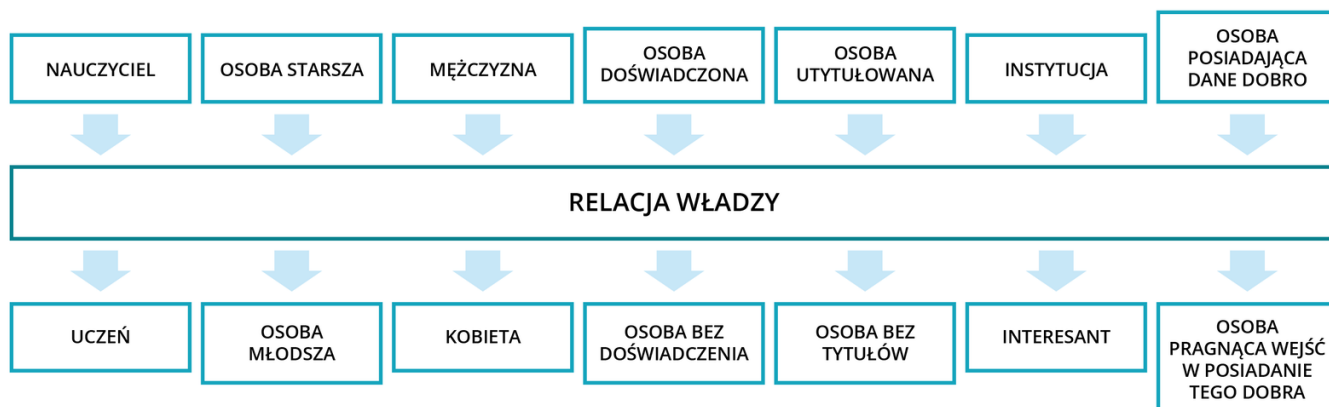
Mroźek, Beckett i teatr absurdu

Dla dramaturgów związanych z teatrem absurdu istotny był problem władzy – tego, kto ją sprawuje, co ją **legitymizuje** i jakie są możliwości podlegającego jej człowieka. W twórczości pisarzy zachodnich zagadnienie to rozważano na poziomie uniwersalnym, zadając pytania o władzę, jaką mają nad człowiekiem byty abstrakcyjne – bóstwo, los, normy społeczne i kulturowe. Polscy twórcy związani z teatrem absurdu – szczególnie Sławomir Mroźek i Tadeusz Różewicz – rozważali natomiast absurdy władzy politycznej, sprawowanej przez aparat państwa.

Źródło: Martin Esslin, tłum. M. Sugiera, *Mroźek, Beckett i teatr absurdu*, „NaGłos” 1991, nr 3, s. 211.

Źródłem różnicy w interpretacjach problemu władzy były ówczesne realia polityczne. Dramaturdzy tacy jak Ionesco czy Beckett żyli w państwach demokratycznych, ciesząc się wolnością wypowiedzi. Po drugiej stronie żelaznej kurtyny pisarze mierzyli się natomiast z cenzurą i innymi formami przemocy ze strony autorytarnych państw komunistycznych. Punktem wspólnym obu ujęć władzy w teatrze absurdu był język jako narzędzie kontroli i przymusu.

Przemoc języka



Lekcja, wystawiona w paryskim teatrze na początku lat pięćdziesiątych, należy dziś do klasyki teatru absurdu, a Ionesco uchodzi za nobliwego klasyka. Dramaturg tropi i wyszydza

wszelkiego rodzaju stereotypy, uważa, że język przestał służyć porozumieniu ludzi, a stał się narzędziem „wmówień i wymóżdżeń”. Ludzie operują schematami językowymi, prawdziwe myśli i własną głupotę ukrywają pod pseudointelektualnym bełkotem. Jan Błoński uważał, że dramaturgia Ionesco zaczęła się od przerażenia bełkotem. W *Lekcji* Profesor robi wrażenie uczonego, ale jego wykłady są pełne bredni. Zdarzenia zostały zredukowane do minimum, sztuka oparta jest na dialogach pełnych przemocy werbalnej. Rozmowa Profesora i Uczennicy polega na szybko po sobie następujących pytaniach i odpowiedziach, stąd podobieństwo do przesłuchania policyjnego. Zachowanie Uczennicy przypomina reakcje typowe dla osoby oskarżonej, a Profesora – oskarżyciela. Język jest tu instrumentem przemocy i władzy. Autor sięgnął po rozwiązania sceniczne podobne do tych zastosowanych w *Łysej śpiewaczce*. Niewielka liczba bohaterów, zamknięta, wyraźnie ograniczona przestrzeń i krótki czas akcji skupiają uwagę widza na ważnych treściach: dominacji jednostki nad jednostką. Język, jego siła, napięcie, głos funkcjonują tu jako instrument przemocy. Staje się metaforyczną ilustracją propagandy opartej na demagogii, która służy terrorowi i tyranii.

Słownik

egzystencjalizm

(fr. *existentialisme*) nurt w filozofii europejskiej po II wojnie światowej badający egzystencję (sposób bytowania człowieka) w świecie; przedstawiciele e. zakładali, że człowiek jest istotą całkowicie wolną i przez to w pełni odpowiedzialną za swój los, a tragizm ludzkiego życia polega na tym, że jest ono pozbawione sensu, a jednak odpowiedzialność wymaga, by je przeżyć; głównymi przedstawicielami e. byli: Jean-Paul Sartre, Albert Camus i Karl Jaspers

absurd

(łac. *absurdus* – niewłaściwy) – sytuacja lub wypowiedź wewnętrznie sprzeczna, nielogiczna, pozbawiona sensu

legitymizować

(łac. *legitimare* – uprawniać)

Animacja



Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn6006IOO>

W animacji wykorzystano fragmenty audycji Polskiego Radia. Realizacja: Polskie Radio, data emisji: 7.10.2012, reżyseria: Katarzyna Michałkiewicz, realizacja akustyczna: Maciej Kubera, muzyka: Dawid Rudnicki, występują: Krzysztof Globisz (Profesor), Karolina Gorczyca (Uczennica), Beata Fudalej (Służąca). Słuchowisko „Lekcja”.

Film dotyczący przemocy językowej oraz komunikacji, na podstawie fragmentów "Lekcji" E. Ionesco.

Polecenie 1

Zastanów się, w jaki sposób język może stać się narzędziem manipulacji. Sformułuj wniosek i podaj przykłady konkretnych zabiegów językowych.

Polecenie 2

Czy przemoc językowa może być niebezpieczna w realnym życiu? Odpowiedz, odwołując się do filmu i treści lekcji.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Uzupełnij tabelę przymiotnikami charakteryzującymi Uczennicę i Profesora w dwóch momentach: na początku i w punkcie kulminacyjnym akcji.

1. Na początku akcji dramatu

Profesor	Uczennica

2. W punkcie kulminacyjnym akcji dramatu

Profesor	Uczennica

Ćwiczenie 2



Przeanalizuj sytuację Uczennicy w momencie jej przybycia do domu Profesora. Wypisz w punktach jej mocne i słabe strony, a także szanse, przed którymi stoi, i zagrożenia, które mogą jej przeszkodzić.

Mocne strony

Słabe strony

Szanse

Zagrożenia

Ćwiczenie 3



Podziel elementy świata przedstawionego w *Lekcji* na prawdopodobne i absurdalne.

Elementy prawdopodobne

przygotowanie do doktoratu w 3 tygodnie

zamordowanie bez konsekwencji 40 uczennic

Elementy absurdalne

matura w wieku 18 lat

język hiszpański jako źródło języka hiszpańskiego

odtworzenie z pamięci wyników wszystkich mnożeń

przerywanie lekcji przez służącą

odbywanie lekcji w domu nauczyciela

gwałtowny ból zębów



Przeanalizuj „piramidę nienawiści” – schemat ukazujący etapy nasilania form przemocy, a następnie zaznacz zdania, które trafnie charakteryzują postawy bohaterów Lekcji.



- ☐ Początkowa uprzejmość Profesora usypia czujność Uczennicy.
- ☐ Sposobem Profesora na izolowanie Uczennicy jest niedopuszczanie jej do głosu.
- ☐ Profesor przez całą lekcję okazuje Uczennicy niechęć.
- ☐ Profesor wyklucza Uczennicę, używając niezrozumiałego dla niej języka.
- ☐ Brak prawa głosu chroni Uczennicę przed agresją fizyczną Profesora.
- ☐ Profesor przejawia wobec Uczennicy agresję fizyczną, a nie słowną.

Ćwiczenie 5



Wyjaśnij, jakie normy społeczne sprawiły, że Profesor mógł zdominować przebieg lekcji, a Uczennica zachowywała się biernie.



Na podstawie fragmentu *Lekcji* nazwij pięć zabiegów językowych, które stosuje Profesor w celu uzyskania kontroli nad Uczennicą. Każdy zabieg opatrz cytatem z wypowiedzi Profesora.

((Eugène Ionesco

***Lekcja. Dramat komiczny, [w:] tegoż, Łysa
śpiewaczka. Lekcja. Krzesła, wyd. 2***

UCZENNICA

Ró... jak się mówi po rumuńsku „róże”?

PROFESOR

No, „róże”, oczywiście.

UCZENNICA

A nie „róże”? Ach, jak mnie te zęby bolą...

PROFESOR

Ale nie, wcale nie, skoro „róże” to turecki odpowiednik francuskiego słowa „róże”, po hiszpańsku „róże”, rozumie pani? Po sardanapalsku „róże”...

UCZENNICA

Przepraszam pana, panie profesorze, ale... Och jak mnie zęby bolą... nie chwyta różnicy.

PROFESOR

Przecież to proste! Całkiem proste, pod warunkiem, że ma się pewne doświadczenie, doświadczenie techniczne oraz trochę konwersacji w tych rozmaitych językach, tak rozmaitych, że posiadają one absolutnie identyczne cechy. [...]

UCZENNICA

Zęby mnie bolą. [...]

PROFESOR

Do kundla brodatego! Słucha mnie pani czy nie?

UCZENNICA

Już... już... dobrze... tak... słucham... [...]

PROFESOR

Nie przerywać! Proszę mnie nie doprowadzać do wściekłości! Stracę panowanie nad sobą. [...]

UCZENNICA

Dobrze już, dobrze! Bolą mnie...

PROFESOR

Zęby! Zęby! Zęby! Ja je pani powyrywam, te zęby [...]

UCZENNICA

Ojej! Moje zęby...

PROFESOR

Milczeć! Bo ci łeb zgruchoczę! [...] Cicho bądź! Ani słowa! [...] Co jest najbardziej... jakby powiedzieć... paradoksalne... Tak, paradoksalne... dobre słowo... co więc jest najbardziej paradoksalne, to to, że mnóstwo ludzi, pozbawionych całkowicie dobrodziejstwa wykształcenia, mówi tymi różnymi językami... rozumiesz? [...] Zamiast patrzeć, jak muchy łążą po ścianie, kiedy ja się tu męczę... lepiej byś zrobiła uważając... to nie ja stanę do częściowego egzaminu doktorskiego... ja już go zdałem, i to dawno... razem z pełnym doktoratem, a nawet superdoktoratem... Nie rozumiesz, że chcę tylko twojego dobra?

Źródło: Eugène Ionesco, *Lekcja. Dramat komiczny, [w:] tegoż, Łysa śpiewaczka. Lekcja. Krzesła*, wyd. 2, tłum. J. Błoński, Izabelin 2004, s. 96–101.

Zabieg 1

cytat

Zabieg 2

cytat

Zabieg 3

cytat

Zabieg 4

cytat

Zabieg 5

cytat

Ćwiczenie 7



Porównaj lekcję prowadzoną przez Profesora z przesłuchaniem policyjnym. Zanotuj po trzy podobieństwa i różnice.

Podobieństwa:

1.
2.
3.

Różnice:

1.
2.
3.



Zapoznaj się z definicją paraboli, a następnie zinterpretuj paraboliczny sens elementów świata przedstawionego w *Lekcji* Ionesco.

Parabola - forma [...], w której przedstawiona sytuacja, wydarzenia, postawy i działania bohaterów – poddane pewnej celowej schematyzacji – służą przekazaniu sensu nadrzędnego: myśli moralnej, religijnej czy filozoficznej [...] Konstrukcja paraboli opiera się formalnie na porównaniu: realia [...] życia codziennego czy powszechnie znanej przeszłości historycznej uzyskują właściwy wymiar dopiero w płaszczyźnie metaforycznej [...].

Źródło: *Przypowieść, parabola, [hasło w:] Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 2, red. Cz. Hernas, Warszawa 1985, s. 258.

1. Ból uczennicy

2. Opaska ze swastyką

3. Brak reakcji ludzi na widok czterdziestu trumien

Praca domowa

Zapoznaj się z fragmentem *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza i sporządź notatkę (na przynajmniej 100 słów), w której porównasz Bładaczkę z Profesorem – bohaterem *Lekcji* Ionesco. Uwzględnij wygląd, sposób zachowania i odnoszenia się do uczniów, a także stosunek nauczycieli do ich pracy oraz jakość przekazywanej uczniom wiedzy.

((Witold Gombrowicz

Ferdydurke

I nie wiadomo kiedy ukazał się na katedrze nauczyciel. Było to to samo ciało, wyblakłe i smutne, które w kancelarii wyraziło ważki pogląd, że staniało. Zasiadłszy na krześle nauczyciel otworzył dziennik, strząsnął pyłek z kamizelki, obrócił rękawy, żeby się na

łokciach nie wytarły, zacisnął usta, stłumił coś w sobie i założył nogę na nogę. [...] zmarszczył się i skrzywił, obejrzał mankiety, pobębnił palcami, pomyślał o czymś dalekim – wyciągnął zegarek, położył go na pulpicie, westchnął, znów coś stłumił w sobie czy przełknął, a może ziewnął, dłuższy czas skupiał energię, wreszcie huknął dziennikiem w katedrę i krzyknął:

– Dość tego! Proszę się uspokoić! Lekcja się zaczyna.

Wtedy cała klasa (prócz Syfona i kilku jego zwolenników) jak jeden mąż objawiła niecierpiącą zwłoki konieczność udania się do ubikacji.

Nauczyciel, zwany pospolicie Bładaczką od szczególnie niezdrowej i ziemistej cery, uśmiechnął się kwaśno.

– Dosyc! – krzyknął automatycznie. – Zwolnić was! Chciałaby dusza do raju? A dlaczego to mnie nikt nie zwolni? Dlaczego to ja muszę siedzieć? Siadać, nikogo nie zwalniam [...]. – Tak – powiedział zawistnie Bładaczką – a dlaczego to mnie nikt nie da świadectwa, że z przyczyn od siebie niezależnych nie przygotowałem lekcji? Dlaczego mnie nie wolno mieć konwulsji? Dlaczego, pytam, nie mogę mieć konwulsji, tylko muszę siedzieć tu dzień w dzień oprócz niedziel? [...] zlitujcie się, nie kuście, lekcja przecież, co by było, gdyby nas pan dyrektor przyłapał.

Tu zatrząsł się, obejrzał niepewnie na drzwi i blady strach wypłynął mu na policzki.

– A gdyby pan wizytator nas przyłapał? Panowie, uprzedzam, że wizytator jest w szkole! Właśnie!... Uprzedzam panów... Nie pora na głupstwa! [...] co to mamy na dzisiaj? – rzekł surowo i zajrzał do programu. – Aha! Wy tłumaczyć i objaśnić uczniom, dlaczego Słowacki wzbudza w nas miłość i zachwyt? A zatem, panowie, ja wyrecytuję wam swoją lekcję, a potem wy z kolei wyrecytujecie swoją. Cicho! – krzyknął i wszyscy pokładli się na ławkach, rękami podpierając głowy, a Bładaczka, nieznacznie otworzywszy odnośny

podręcznik, zacisnął usta, westchnął, stłumił coś w sobie i rozpoczął recytację.

– Hm... hm... A zatem dlaczego Słowacki wzbudza w nas zachwyt i miłość? Dlaczego płaczemy z poetą czytając ten cudny, harfowy poemat W Szwajcarii? Dlaczego, gdy słuchamy heroicznych, spiżowych strof Króla Ducha, wzbiera w nas poryw? I dlaczego nie możemy oderwać się od cudów i czarów Balladyny, a kiedy znowu skargi Lilii Wenedy zadźwięczą, serce rozdziera się nam na kawały? I gotowiśmy lecieć, pędzić na ratunek nieszczęsnemu królowi? Hm... dlaczego? Dlatego, panowie, że Słowacki wielkim poetą był! [...] Wielkim poetą! Zapamiętajcie to sobie, bo ważne! Dlaczego kochamy? Bo był wielkim poetą. Wielkim poetą był! Nieroby, nieuki, mówię wam przecież spokojnie, wbijcie to sobie dobrze w głowy a więc jeszcze raz powtórzę, proszę panów: wielki poeta, Juliusz Słowacki, wielki poeta, kochamy Juliusza Słowackiego i zachwycamy się jego poezjami, gdyż był on wielkim poetą. Proszę zapisać sobie temat wypracowania domowego: „Dlaczego w poezjach wielkiego poety, Juliusza Słowackiego, mieszka nieśmiertelne piękno, które zachwyt wzbudza?”

Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 2012, s. 40–43.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: język polski

Temat: Język jako narzędzie przemocy – *Lekcja* Eugène’a Ionesco.

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

3) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);

8) rozróżnia pojęcia manipulacji, dezinformacji, postprawdy, stereotypu, bańki informacyjnej, wiralności; rozpoznaje te zjawiska w tekstach i je charakteryzuje;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura uzupełniająca

36) Eugène Ionesco, Lekcja

Kształtowane kompetencje kluczowe

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- utrzuła wiadomości o schemacie komunikacji językowej;
- analizuje język postaci dramatu *Lekcja* Eugène'a Ionesco;
- charakteryzuje bohaterów *Lekcji* Eugène'a Ionesco na podstawie ich sposobu mówienia;
- rozpoznaje mechanizmy i przejawy przemocy językowej.

Strategie nauczania

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania

- metoda pogładowa;
- rozmowa kontrolowana;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- praca z tekstem literackim (analiza i interpretacja).

Formy zajęć

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego;
- analizowanie utworów;
- dyskusja;
- samokształcenie.

Środki dydaktyczne

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica/ kartka papieru, pisak/kreda;
- karta pracy;
- fragmenty filmu;
- kartki z cytatai.

Przebieg zajęć

Faza wprowadzająca

1. Nauczyciel prosi, by uczniowie przytoczyli kilka sytuacji z życia lub wypowiedzi, które w ich ocenie okazały się wewnętrznie sprzeczne, nielogiczne, pozbawione sensu, absurdalne. Uczniowie podają przykłady wydarzeń lub wypowiedzi zawierających sprzeczność pomiędzy świadomością braku sensu życia ludzkiego, a staraniami ludzi nadania mu sensu. Wybierają jedną i pracując w grupach, przygotowują jej inscenizację. Prezentują efekty swojej pracy na forum klasy.
2. Nauczyciel zapisuje na tablicy słowa Alberta Camusa: „*Trzeba umieć wyobrazić sobie Syzyfa szczęśliwym*”. Uczniowie mówią o tym, jak rozumieją sens tego stwierdzenia w odniesieniu do mitu o Syzyfie i założeń egzystencjalizmu, według których człowiek jest istotą całkowicie wolną i dlatego odpowiedzialną za swoje życie.
3. Nauczyciel zadaje pytanie, czy można to stwierdzenie zastosować do oceny bohaterów *Lekcji* Eugène’a Ionesco. Uczniowie pracują w parach, ustalają odpowiedzi o postaciach dramatu. Wskazani przez nauczyciela uczniowie dzielą się z pozostałymi uczestnikami zajęć swoimi ustaleniami.
4. Przedstawienie celu zajęć i podanie tematu.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z animacją poświęconą funkcjom języka używanego przez bohatera *Lekcji* – Profesora. Do omówionych w prezentacji zjawisk językowych podają przykłady sytuacji z codziennej komunikacji między ludźmi. Komentują je.
2. Nauczyciel prosi, by uczniowie rozpoznali w dramacie Eugène’a Ionesco mechanizmy absurdu, władzy i języka. Uczniowie dostrzegają, że sytuacja ukazana w dramacie jest absurdalna, ponieważ osiemnastolatka tuż po maturze chce w trzy tygodnie przygotować się do uzyskania doktoratu z nauk przyrodniczych i filozofii. Profesor ocenia jej wiedzę, przepytując z dodawania do dziesięciu oraz ze znajomości pór roku. Natomiast narzędziem zdobywania i egzekwowania władzy jest język. Uczniowie zauważają, że wypowiedzi Profesora zamiast służyć komunikowaniu się przekształcają się w narzędzie, przemocy.
3. Nauczyciel dzieli klasę na cztery grupy, uczniowie na dużych arkuszach papieru rysują sylwetki Profesora i Uczennicy, zapisują przy nich przymiotniki, które można wykorzystać do oceny tych postaci (dwie grupy analizują bohaterów ukazanych na początku akcji dramatu, a dwie ukazane w punkcie kulminacyjnym akcji dramatu). Po zakończeniu ćwiczenia uczniowie wywieszają swoje arkusze papieru tak, by dostrzec można było łatwo:
 - na czym polegają różnice w sposobie ukazania bohaterów;
 - jakie są między nimi zależności.

4. Nauczyciel rozdaje uczniom kartki. Uczestnicy zajęć zapisują na nich mocne i słabe strony Uczennicy, a także szanse, przed którymi stoi, i zagrożenia, które mogą jej przeszkodzić. Swoje spostrzeżenia wrzucają do kartonowego pudełka. Wskazani przez nauczyciela uczniowie losują kartkę i komentują zapisane na niej ustalenia w kontekście postępowania bohaterów dramatu Eugène'a Ionesco.
5. Nauczyciel rozsypuje na biurku wąskie paski papieru ze zdaniami o akcji dramatu. Uczniowie losują je i umieszczają na tablicy, rozdzielając opisane sytuacje na prawdopodobne i absurdalne. Swoje odpowiedzi porównują z odpowiedziami umieszczonymi w e-materiałach. Cytują tekst dramatu.
6. Uczniowie zapoznają się z umieszczonym w e-materiałach fragmentem *Lekcji* i rozpoznają w nim zabiegi językowe, które stosuje Profesor w celu uzyskania kontroli nad Uczennicą. Podają przykłady z wypowiedzi Profesora.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel rozdaje karty pracy z fragmentem *Lekcji* Eugène'a Ionesco i dołączonym do niego poleceniem.

KARTA PRACY

“ Lekcja. Dramat komiczny

UCZENNICA

Ró... jak się mówi po rumuńsku „róże”?

PROFESOR

No, „róże”, oczywiście. [...] Skoro „róże” to turecki odpowiednik francuskiego słowa „róże”, po hiszpańsku „róże”, rozumie pani? Po sardanapalsku „róże”...

UCZENNICA

Przepraszam pana, panie profesorze, ale... Och jak mnie zęby bolą... nie chwytam różnicy.

PROFESOR

Przecież to proste! Całkiem proste, pod warunkiem, że ma się pewne doświadczenie, doświadczenie techniczne oraz trochę konwersacji w tych rozmaitych językach, tak rozmaitych, że posiadają one absolutnie identyczne cechy. [...]

UCZENNICA

Już... już... dobrze... tak... słucham... [...]

PROFESOR

Nie przerywać! Proszę mnie nie doprowadzać do wściekłości! Stracę panowanie nad sobą. [...]

PROFESOR

Milczeć! Bo ci łeb zgruchoczę! [...] Cicho bądź! Ani słowa! [...] Co jest najbardziej... jakby powiedzieć... paradoksalne... Tak, paradoksalne... dobre słowo... co więc jest najbardziej paradoksalne, to to, że mnóstwo ludzi, pozbawionych całkowicie dobrodziejstwa wykształcenia, mówi tymi rozmaitymi językami... rozumiesz? [...] Zamiast patrzeć, jak muchy łążą po ścianie, kiedy ja się tu męczę... lepiej byś zrobiła uważając... to nie ja stanę do częściowego egzaminu doktorskiego... ja już go zdałem, i to dawno... razem z pełnym doktoratem, a nawet superdoktoratem... Nie rozumiesz, że chcę tylko twojego dobra?

Źródło: *Lekcja. Dramat komiczny*, [w:] Eugène Ionesco, *Łysa śpiewaczka. Lekcja. Krzesła*, tłum. J. Błoński, Izabelin 2004.

1) Rozpoznaj i opisz własnymi słowami przejawy przemocy językowej ukazane we fragmencie dramatu (np.: groźby, przekleństwa, wyśmiewanie, wyzwiska, rozkazy, wmawianie, przedrzeźnianie, wywoływanie poczucia niższości, zniekształcanie słów odbiorcy, odbieranie prawa głosu).

2) Zachowując sens wypowiedzi Profesora, przekształć ją zgodnie z zasadami etykiety językowej.

2. Nauczyciel zadaje pytanie:

Co w dramacie „Lekcja” Eugène’a Ionesco sprawia, że można ten utwór nazwać czarną komedią?

Uczniowie, formułując odpowiedź, korzystają zarówno z tekstu dramatu, jak i definicji słownikowej gatunku. Swoje ustalenia zapisują w zeszytach.

DEFINICJA SŁOWNIKOWA

“ W XX w. nową odmianę komedii – czarną komedię, łączącą elementy komediowe z elementami niesamowitości i okrucieństwa, stworzyli autorzy dramatu absurdu [...]; wprowadzanie chwytów komediowych

w nietypowych kontekstach dramaturgicznych [...] odpowiadało tkwiącej u podstaw sztuk koncepcji świata jako absurda i tragicznego zarazem, zdominowanego przez nieautentyczność i grę pozorów, w którym nie obowiązuje jakikolwiek spójny system wartości etycznych [...]. Stosowany w dramatach komizm miał na celu nie tyle wzbudzenie śmiechu, ile raczej „humoru absurda”, „śmiechu bez radości”.

Katarzyna Wielechowska, *Komedia*, [w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowiecka, Kraków 2006.

3. Uczniowie zapoznają się z definicją paraboli i interpretują przenośny sens świata przedstawionego w *Lekcji* Eugène’a Ionesco.

DEFINICJA SŁOWNIKOWA

“(Parabola, forma [...], w której przedstawiona sytuacja, wydarzenia, postawy i działania bohaterów – poddane pewnej celowej schematyzacji – służą przekazaniu sensu nadrzędnego: myśli moralnej, religijnej czy filozoficznej [...]. Konstrukcja paraboli opiera się formalnie na porównaniu: realia [...] życia codziennego czy powszechnie znanej przeszłości historycznej uzyskują właściwy wymiar dopiero w płaszczyźnie metaforycznej [...].

Przypowieść, parabola, [w:] *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, red. Cz. Hernas, Warszawa 1985.

Nauczyciel zadaje pytania, na które uczniowie udzielają odpowiedzi w toku samodzielnej pracy. Swoje realizacje zadania zapisują w zeszytach.

- Jaki wpływ ma przemoc na ludzi, którzy jej doświadczają?
- Do jakich wydarzeń historycznych można odnieść treść napisanej w 1950 roku *Lekcji* Eugène’a Ionesco?
- Jaki związek z *Lekcją* Eugène’a Ionesco ma totalitaryzm?

Zadanie domowe

Nauczyciel na podstawie e-materiałów formułuje polecenie pracy domowej.

1) Przeczytaj fragment tekstu Witolda Gombrowicza i zredaguj charakterystykę porównawczą Bładaczki z *Ferdydurke* i Profesora z *Lekcji* Eugène'a Ionesco. Uwzględnij wygląd, sposób zachowania i odnoszenia się do uczniów, a także stosunek nauczycieli do ich pracy oraz jakość przekazywanej uczniom wiedzy.

((Witold Gombrowicz

Ferdydurke

I nie wiadomo kiedy ukazał się na katedrze nauczyciel. Było to to samo ciało, wyblakłe i smutne, które w kancelarii wyraziło ważki pogląd, że staniało. Zasiadłszy na krześle nauczyciel otworzył dziennik, strząsnął pyłek z kamizelki, obrócił rękawy, żeby się na łokciach nie wytarły, zacisnął usta, stłumił coś w sobie i założył nogę na nogę. [...] Zmarszczył się i skrzywił, obejrzał mankiety, pobębnił palcami, pomyślał o czymś dalekim – wyciągnął zegarek, położył go na pulpicie, westchnął, znów coś stłumił w sobie czy przełknął, a może ziewnął, dłuższy czas skupiał energię, wreszcie huknął dziennikiem w katedrę i krzyknął:

– Dość tego! Proszę się uspokoić! Lekcja się zaczyna.

Wtedy cała klasa (prócz Syfona i kilku jego zwolenników) jak jeden mąż objawiła niecierpiącą zwłoki konieczność udania się do ubikacji. Nauczyciel, zwany pospolicie Bładaczką od szczególnie niezdrowej i ziemistej cery, uśmiechnął się kwaśno.

– Dosyć! – krzyknął automatycznie. – Zwolnić was! Chciałaby dusza do raju? A dlaczego to mnie nikt nie zwolni? Dlaczego to ja muszę siedzieć? Siadać, nikogo nie zwalniam [...]. – Tak – powiedział zawistnie Bładaczka – a dlaczego to mnie nikt nie da świadectwa, że z przyczyn od siebie niezależnych nie przygotowałem lekcji?

Dlaczego mnie nie wolno mieć konwulsji? Dlaczego, pytam, nie mogę mieć konwulsji, tylko muszę siedzieć tu dzień w dzień oprócz niedziel? [...] Zlitujcie się, nie kuście, lekcja przecież, co by było, gdyby nas pan dyrektor przyłapał.

Tu zatrząsł się, obejrzał niepewnie na drzwi i blady strach wypłynął mu na policzki.

– A gdyby pan wizytator nas przyłapał? Panowie, uprzedzam, że

wizytator jest w szkole! Właśnie!... Uprzedzam panów... Nie pora na głupstwa! [...] Co to mamy na dzisiaj? – rzekł surowo i zajął do programu. – Aha! Wy tłumaczyć i objaśnić uczniom, dlaczego Słowacki wzbudza w nas miłość i zachwyt? A zatem, panowie, ja wyrecytuję wam swoją lekcję, a potem wy z kolei wyrecytujecie swoją. Cicho! – krzyknął i wszyscy pokładli się na ławkach, rękami podpierając głowy, a Bładaczka, nieznacznie otworzywszy odnośny podręcznik, zacisnął usta, westchnął, stłumił coś w sobie i rozpoczął recytację.

– Hm... hm... A zatem dlaczego Słowacki wzbudza w nas zachwyt i miłość? Dlaczego płaczemy z poetą, czytając ten cudny, harfowy poemat *W Szwajcarii*? Dlaczego, gdy słuchamy heroicznych, spiżowych strof *Króla Ducha*, wzbiera w nas poryw? I dlaczego nie możemy oderwać się od cudów i czarów *Balladyny*, a kiedy znowu skargi *Lilii Wenedy* zadźwięczą, serce rozdziera się nam na kawały? I gotowiśmy lecieć, pędzić na ratunek nieszczęsnemu królowi? Hm... dlaczego? Dlatego, panowie, że Słowacki wielkim poetą był! [...] Wielkim poetą! Zapamiętajcie to sobie, bo ważne! Dlaczego kochamy? Bo był wielkim poetą. Wielkim poetą był! Nieroby, nieuki, mówię wam przecież spokojnie, wbijcie to sobie dobrze w głowy a więc jeszcze raz powtórzę, proszę panów: wielki poeta, Juliusz Słowacki, wielki poeta, kochamy Juliusza Słowackiego i zachwycamy się jego poezjami, gdyż był on wielkim poetą. Proszę zapisać sobie temat wypracowania domowego: „Dlaczego w poezjach wielkiego poety, Juliusza Słowackiego, mieszka nieśmiertelne piękno, które zachwyt wzbudza?”

Źródło: Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 2012, s. 40–43.

Materiały pomocnicze

Andrzej Falkiewicz, *Mit Orestesa*, Poznań 1967

encyklopediateatru.pl

Wskazówki metodyczne do wykorzystania multimediu bazowego

Uczniowie mogą prezentację wykorzystać do starannego zilustrowania wybranych scen i problemów w z dramatu *Lekcji* Eugène'a Ionesco w kontekście przemocy językowej.